

5) перелік осіб, що мають право доступу до тієї чи іншої комп'ютерної інформації та перелік паролів, під якими вони ідентифіковані в комп'ютері;

6) роздруківки проведених на даному комп'ютері операцій при їх наявності в даному обчислювальному центрі.

Для уточнення підстав до порушення кримінальної справи необхідно відібрати пояснення у інженерів-програмістів, що займалися розробкою програмного забезпечення та його супроводом (налагодженням і обслуговуванням), операторів, електронщиків відділу технічного забезпечення ОЦ, що займаються експлуатацією та ремонтом засобів комп'ютерної техніки, системних програмістів («системщиків»), інженерів по засобам зв'язку та телекомунікаційному обладнанню, фахівців по забезпеченню безпеки комп'ютерних систем і ін.

Важливу роль у зборі даних про скоєний злочин відіграють дії посадових осіб власника інформаційної системи, що здійснюють процедури, які забезпечують цілісність (конфіденційність) інформації в системі [6, с.107].

Збір матеріалів про ознаки злочину та їх перевірку проводить орган дізнання. Перед порушенням кримінальної справи орган дізнання подає матеріали слідчому. Останній вирішує питання про порушення справи та разом з оперативним робітником розробляє план реалізації оперативних матеріалів. Як у першому, так і іншому випадках до числа невідкладних першочергових слідчих дій належать: огляд, обшук, виїмка, затримання, допит.

Список літератури: 1. Салтєвський М.В. Основи методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ // Учебний та практичний посібник. – Х., 1999. 2. Шурухнов М.Г. Расследование неправомерного доступа к компьютерной информации // Практическое пособие. – М., 1999. 3. Крылов В. В. Информационные компьютерные преступления // Учебное и практическое пособие. М., 1997. 4. Белкин Р.С. Криминалистика // учебник для вузов. М., 2000. 5. Вехов В. Б. Компьютерные преступления – способы совершения // Учебное пособие. М.1996. 6. Селиванов Н.А., Дворкин А.Ч. Пособие для следователя – расследование преступлений повышенной опасности. М.,1998.

Надійшла до редколегії 16.03.2001р.

*В.Б. Смелік,
магістрант Нац. ун-ту внутр. справ*

ЗВ'ЯЗОК РОЗКРАДАЇ МАЙНА З ІНШИМИ ЗЛОЧИНАМИ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЯК ЕЛЕМЕНТ ЇЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Реформування економічних відносин в Україні не могло не позначитись на рівні, структурі та динаміці економічної злочинності. Стрімкі економічні та злочинні трансформаційні процеси йшли рука об руку, пристосовуючись до нестабільного і недосконалого законодавства, а іноді і випе-

реджаючи його. Впровадження нових суспільних відносин зумовило появу нових видів економічних злочинів на тлі накопиченого раніше досвіду боротьби зі злочинністю – фіктивне підприємництво, порушення правил заняття підприємницькою діяльністю, фіктивне банкрутство, шахрайство з фінансовими ресурсами тощо. На сучасному етапі економічну злочинність характеризують: гнучка адаптація до нових форм і методів підприємницької діяльності, оперативне реагування на швидкі зміни ринкової кон'юнктури та чинного законодавства, ефективне використання у своїх цілях різноманітних економічних структур, новітньої техніки та сучасних технологій [1, с.3].

Найтяжчими злочинами у сфері підприємництва є розкрадання майна, механізм яких обумовлює вчинення ряду інших економічних злочинів [2, с.4]. Нерідко працівники оперативних служб і слідчі зустрічаються з цілою системою узгоджених протиправних дій, розібратися в яких і дати кожному правову оцінку буває дуже важко. Традиційно в криміналістиці методики розслідування злочинів розроблялися стосовно їх окремих видів, як правило, без урахування їх взаємних зв'язків і взаємопроникнення. Зараз очевидно є необхідність дослідження зв'язків між різноманітними економічними злочинами, їх взаємопроникненням і розробкою відповідних положень, їх криміналістичної характеристики.

Діяльність розкрадачів складається з декількох етапів, на кожному з яких скоюються різноманітні економічні та посадові злочини, без яких розкрадання просто неможливі. Вид супутніх розкраданню злочинів залежить від способу розкрадання, що пов'язано з особливостями предмета і обставинами посягання, а іноді і від особи злочинця та характеру зв'язків у злочинній групі. Г.А.Матусовський зазначає, що зв'язок розкрадань з іншими злочинами, в значній мірі, визначається характером і особливостями галузі діяльності, де вони вчиняються. Її криміногенними явищами [3, с.337].

Є злочини «універсальні», характерні для більшості розкрадань. Це, насамперед, фіктивне підприємництво (ст. 148⁴ КК). Значна кількість комерційних структур утворюється виключно для приготування, скоєння або маскування злочинної діяльності. Після реєстрації фіктивної фірми за підробленими документами, або на підставних осіб, злочинці використовують її реквізити для укладання фіктивних різноманітних угод з підприємствами, фінансово-кредитними установами, окремими громадянами, з метою заволодіння товарно-матеріальними цінностями або грошовими коштами.

Шахраї можуть організувати «продаж» висококілківної продукції (цукру, бензину) на умовах попередньої оплати і після отримання грошей зникнути. Можливий варіант, коли злочинці укладають угоду на закупівлю тієї чи іншої продукції (навіть іноді попередньо сплачують частину суми) потім реалізують отриманий товар, не розрахувавшись остаточно з продавцем. Досить часто фіктивні фірми використовуються у якості посередників у експорті продукції металургійних підприємств

України за кордон. Іноземний партнер не виконує свої зобов'язання по сплаті за експортовану продукцію, а фірма-посередник зникає майже відразу після укладення угоди [4, с.35].

Аналіз слідчо-судової практики показує, що кінцевою метою будь-якого розкрадання безготівкових коштів є переведення їх в готівку або конвертація у ВКВ. Для цього теж активно використовуються фіктивні фірми. В 1999р. податковою міліцією була припинена діяльність більш як 4 тис. фіктивних комерційних структур та 53 конвертаційних центрів [5], а на 10.03.2000р. були викриті 822 фіктивні комерційні структури та 10 конвертаційних центрів [6]. Крім фіктивних комерційних структур у переведення безготівкових коштів в готівку задіяні комерційні банки. Це пояснюється тим, що, по-перше, кожний банк має свій процент за операцію по зняттю грошей з рахунку. По-друге, банк таким чином отримує постійне джерело надходження безготівкових платежів. По-третє, на зарахування грошей на рахунок клієнта банк може відвести 3–4 дні, за які можна отримати прибуток за рахунок їх «прокрутки». По-четверте, за участь у переведенні безготівкових коштів в готівку працівники банку одержують «винагороду» у вигляді хабара (ст. 168 КК).

Хабарництво взагалі є невід'ємною частиною скоєння розкрадань в сфері підприємницької діяльності. Жодне велике розкрадання не може бути скоєно без допомоги працівників банку. Утворення фіктивних безготівкових коштів потребує оформлення і використання фіктивних платіжних документів (платіжних доручень, кредитових авізо, акредитива, векселя, незабезпечених чекових книжок в різних комбінаціях), що кваліфікується за ст. 172 або 194 КК. Працівники банку, відповідальні за перевірку вказаних у документах відомостей, вступають у змову з шахраями та надають допомогу у отриманні бланків необхідних документів (печаток, штампів), забезпечують проходження фіктивних грошових сум по рахунках. Участь працівників банку у шахрайстві винагороджується або хабаром або часткою у викраденому. Іноді посадові особи банку виступають організаторами розкрадання, наприклад, при розкраданні кредитних ресурсів.

З вчиненням широкомасштабних розкрадань, збитки від яких обчислюються десятками і сотнями мільйонів гривень, була пов'язана діяльність створених у 1993 – 1995 р. небанківських фінансових установ, що займалися залученням коштів громадян [7, с.168-179]. На початок 1999 року у провадженні слідчих органів знаходилося 66 кримінальних справ – найбільших за обсягом, складність розслідування яких обумовлена великими розмірами завданих громадянам збитків та великою кількістю потерпілих [8]. Діяльність вказаних установ іноді здійснювалась від імені фіктивних структур. Для обману громадян та контролюючих органів використовувались підроблені документи про державну реєстрацію цих структур та наявність рахунку у банку, печатки, штампи, фіктивні страхові поліси та інші документи. Так, власник та президент ІП «Кінокомпанія «Голівуд» Г. реалізував незаконно випущені в обіг векселі (обіцяючи сплатити по ним 600, 840, 2400, 3000% річних). Крім того, Г. не-

законно здійснював незаконні валютні операції, не маючи на це ліцензії НБУ [9].

Останнім часом, поширеними стають випадки шахрайств пов'язаних з діяльністю щодо працевлаштування за кордоном, продажу «чудодійних» лікарських препаратів – вітамінів, харчових добавок, препаратів для схуднення і нормалізації обміну речовин, зборів цілющих трав тощо. Обіцяючи високі доходи, спритні ділки діють за схемою багаторівневого маркетингу, що дозволяє їм залучати до подібної діяльності велику кількість громадян. Як правило, подібні фірми не мають ліцензії на надання медичних послуг або послуг з працевлаштування, діють від імені іноземних фірм, використовуючи підроблені документи (реєстраційні, сертифікати якості, угоди з іноземними партнерами). Шахраї пропонують високооплачувану нескладну роботу і просять спочатку купити недорогу документацію або внести задаток. Звісно, що отримана робота немає нічого спільного з обіцяною і не приносить ніякого прибутку. В 1999р. за результатами перевірок вищезазначених структур було порушено 106 кримінальних справ, від дій злочинців потерпіло 58836 громадян, яким було заподіяно збитків на загальну суму 623,7 тис. доларів США та 62,6 млн грн. [10, с.8].

Останнього часу шахраями використовуються підроблені кредитні картки (Visa та Europay) і кількість таких злочинів в світі постійно зростає. Наприклад, махінації з фальшивими картками Europay в 1998р. склали 95 млн доларів США (20 % обсягу шахрайств), а в 1999р. – вже 183 млн доларів США (25 %) [11].

Деякі з видів шахрайств отримали в літературі назву «кримінальні банкрутства» [12; 3, с.274-277]. Це пов'язано з особливостями механізму скоєння таких злочинів. Неплатоспроможні суб'єкти підприємницької діяльності (фактично, банкрути) укладають угоди, отримують у банку кредити, займаються залученням коштів громадян та юридичних осіб (це характерно для банків) – отримане майно привласнюється керівниками фірми, кошти використовуються не за призначенням. Приховання банкрутства (ст.156² КК) може використовуватись у підготовці та скоєнні шахрайства з фінансовими ресурсами (ст.148³ КК), розкрадання кредитів тощо. Іноді, навіть будучи в змозі задовольнити вимоги кредиторів, боржник може інсценувати своє банкрутство з метою невиконання своїх зобов'язань та приховання злочину (ст.156³ КК).

Оскільки розкрадання досить часто скоюються посадовими особами – директорами фірм, керівниками відділів, головними бухгалтерами при сприянні посадових осіб в органах влади та управління, контролюючих органах, в діях останніх може міститись склад злочинів, передбачених ст.165, 166 КК.

В процесі розслідування розкрадань, пов'язаних з іншими економічними і посадовими злочинами, працівники правоохоронних органів зустрічаються з численними труднощами. Майже усі вищезазначені злочини характеризуються надзвичайно високим ступенем латентності, злочинці старанно маскують свої дії, активно протидіють оперативним та

слідчим підрозділам, використовуючи свої посадові зв'язки. При цьому гостро відчувається брак знань з механізму вчинення злочинів у сфері підприємництва, методико-криміналістичних розробок розслідування сукупності цих злочинів. Дослідження цих проблем є одним з напрямків підвищення ефективності оперативно-слідчої діяльності у боротьбі з економічною злочинністю.

Список літератури: 1. Звіт перед українським народом про оперативно-службову діяльність ОВС України в 2000р.// Іменем Закону. № 4, 26.01.2001. 2. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва. Навчальний посібник. /За ред. проф. О.М.Бандурки. Х., 2000. 3. Матусовский Г.А. Экономические преступления: криминалистический анализ. Х., 1999. 4. Білецький В. Фіктивне підприємство і економічна злочинність // Право України, 1997, № 5. 5. Український клондайк економічних злочинів // Юридичний вісник України. 2000р. № 9. 6. Іщенко О. Податківці у наступі, або Три кити серед неплатників податків (за матеріалами брифінгу ДПАУ) // Юридичний вісник України. 2000р., № 12. 7. Волобуєв А.Ф., Золотухін І.І., Литвинов О.В. Характеристика розкрадань майна, що вчиняються в небанківських фінансових установах. Луганськ, 1998. 8. Узагальнення судової практики в кримінальних справах про злочини посадових осіб довірчих товариств, страхових товариств та інших небанківських структур, що залучали кошти громадян // Юридичний вісник України. 2000р., № 28. 9. Кваліфікація створення фіктивного підприємства // Юридичний вісник України. 2000р., №5. 10. Звіт перед українським народом (Про оперативно-службову діяльність ОВС України в 1999р.) // Іменем Закону, № 51, 1999. 11. Как украсть миллион. Сколько и как воруют карточные мошенники // Бизнес, 2000г., №48; 12. Нуждин А.М. О механизме совершения криминальных банкротств // Современные проблемы криминалистики: Труды Академии управления. М., 1998.

Надійшла до редколегії 13.03.2001р.

*Р. Л. Степанюк,
ад'юнкт каф. криміналістики
Нац. ун-ту внутр. справ*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМИ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Злочинні порушення бюджетного законодавства, відповідальність за вчинення яких передбачено ст. ст. 80³ та 80⁴ Кримінального кодексу України, набувають все більшого розповсюдження та спричиняють великих матеріальних збитків державі. Тільки у 2000 році за даними МВС було викрито понад 5,1 тис. злочинів, пов'язаних з корисливими посяганнями на бюджетні кошти. Загальна сума викрадених та використаних не за цільовим призначенням бюджетних коштів склала понад 253 млн грн. [1]. За інформацією Головного Контрольно-ревізійного управління проведеними протягом цього ж року ревізіями лише у бюджетних установах і організаціях виявлено фактів незаконного і не за цільовим призначенням витрачання бюджетних коштів на загальну суму 691,9 млн